

**КРИМИНАЛИСТИК ТАКТИКА ИМКОНИЯТЛАРИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ ВА УНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ****Боходиров Сарварбек Зафаржон ўғли***Ўзбекистон Республикаси**Ҳуқуқни муҳофаза қилиш**Академияси магистратура босқичи**“Тергов фаолияти” йўналиши**тингловчиси*

Аннотация Мазкур мақолада криминалистика фани, ҳамда унинг муҳим бўлими бўлган криминалистика тактикасини такомиллаштириш масалалари уни ривожлантириш тенденциялари ҳақида мулоҳаза юритилган.

Калит сўзлар: криминалистик тактика, суд тактикаси, криминалистик техника, технология.

Annotation: In this article, the science of criminology, as well as the issues of improving the tactics of criminology, which is an important part of it, are discussed in terms of its development trends.

Key words: criminalistic tactics, judicial tactics, criminalistic technique, technology

Сўнги ўн йилликларда криминалистика тизими ҳақидаги ғоялар хорижий криминалистикада мунозарали масалалар қаторига кирди. Олимларнинг ушбу муаммога қизиқиши тасодифий эмас, чунки криминалистика тизими ушбу илмий билим соҳасининг асосий таркибий асосидир, бу унинг позициясини, функцияларини белгилайди.

В. Ю. Шепитконинг таъкидлашича, илмий билимларнинг тўпланиши криминалистиканинг жиноятларни тергов қилиш фанининг имкониятларидан ошиб кетишига олиб келди¹⁰.

Натижалар ва уларнинг муҳокамаси.

Криминалистика ривожланишининг муҳим омили унинг бошқа билим соҳалари билан интеграциялашувидир. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларини замонавий тактик ва суд-тиббий қўллаб-қувватлаш соҳасида ҳозирги кунда криминалистика тактикаси, уни амалга ошириш қўлами ва тузилиши бўйича криминалистиканинг мустақил бўлими сифатида белгиланган илмий қарашларни бирлаштириш муҳим ҳисобланади.

Криминалистика тактикаси ва суд амалиётининг ҳозирги ҳолати, ривожланиш тенденцияларини ҳисобга олган ҳолда, биз криминалистикада далилларни ўрганишни тактик-криминалистик қўллаб-қувватлаш вазифалари ва воситаларига оид қуйидаги асосий қоидалар ва тавсияларни асосладик. Бизнинг фикримизча, замонавий

¹⁰ Шепитько В.Ю. Криминалистика: Курс лекций. Изд. 3-е. – Х.: ООО «Одиссей», 2009. – 368 с.

шароитда криминалистика тактикаси тушунчасини қўйидагича тарифлаш мумкин: Криминалистика тактикаси криминалистика фанининг бир соҳаси, шу жумладан дастлабки тергов, шунингдек жиноят ишларини суд томонидан қўриб чиқиладиган шахсларнинг мақбул хулқ-атворини аниқлаш бўйича назарий қоидалар ва амалий тавсиялар тизимидир.

Криминалистика тактикасининг ҳозирги ривожланиш босқичидаги тузилиши тергов тактикасини, шунингдек суд тергови тактикасини ўз ичига олиши керак. Шу билан бирга, суд тергови тактикаси криминалистика фани томонидан ишлаб чиқилган, суд амалиёти томонидан жорий суд ҳолатини ҳисобга олган ҳолда рухсат этилган тактикани танлаш ва қўллаш бўйича синовдан ўтган қоидалар ва тавсиялар тизимидир.

Бундан ташқари бизнинг фикримизча, криминалистика тактикасининг асосий вазифаси жиноятларни дастлабки тергов қилишни, суд терговини самарали ташкил этишни, шунингдек жиноят ишлари бўйича далилларни текшириш учун алоҳида тергов ва суд ҳаракатларининг мақбул ўтказилишини таъминлашдан иборат бўлиши керак.

Криминалистик тактика қоидаларнинг шаклланиши ва ривожланиши кўп жиҳатдан жиноят-процессуал қонун қоидаларида баъзи тактик методларни бирлаштириш билан параллел равишда содир бўлди. Криминалистика томонидан тавсия этилган тактикалардан фойдаланишни эътиборсиз қолдириш амалда тергов ҳаракатларининг тўлиқ ўтказилмаслигига келади. Гумон қилинувчини биринчи сўроқ қилиш пайтида криминалистика тактикаси келажакда гумон қилинувчи ва унинг адвокати томонидан алибидан фойдаланишга уринишни истисно қилиш учун ундан мумкин бўлган алибилар ҳақида сўрашни талаб қилади.

Криминалистиканинг фан сифатида ривожланиши, жиноят-процессуал қонунчилигидаги ўзгаришлар ва жиноятларнинг айрим турларини тергов қилишда суд-тергов амалиётида криминалистика тактикасини такомиллаштириш йўналишларини белгилайди.

Унинг ривожланишида ҳозирги замон учун энг характерли бўлган бир неча асосий тенденциялар мавжуд.

1. Ашөвий далилларни аниқлаш, олиб қўйиш ва экспертиза қилишнинг энг янги техник ва криминалистика воситалари ва усулларини криминалистика тактикасига киритиш.

Барча тергов ҳаракатларининг самарадорлиги тергов ҳаракатлари пайтида энг янги техник воситалардан фойдаланиш бўйича техник ва криминалистика тавсияларига риоя қилиш туфайли ортади: терговни режалаштиришдан махсус компьютер дастурлари ёрдамида маълум тактик усулларни амалга оширишгача бўлган жараён.

2. "Криминалистика тактикасини психологизация қилиш"

Криминалистика психологиясининг илмий қоидалари ва ишланмаларининг криминалистика тактикаси назарияларида, хусусан, шахснинг гувоҳлигини

шакллантиришнинг криминалистика намуналарини ўрганиш, психологик алоқани ўрнатиш, ёлғон гувоҳлик бериш, зиддиятли вазиятни бартараф етиш ва ҳоказоларда тобора фаол фойдаланиш. Н.Р.Ишченкониинг сўзларига кўра, айнан шу сабабли терговчилар ва тезкор ходимларни касбий тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, уларнинг зарур психологик хусусиятлари ва кўникмаларини шакллантиришга янги ёндашувларни топиш зарурати мавжуд.

3. "Криминалистика тактикасини технологиялаштириш"

Ҳозирги вақтда тергов ҳаракатлари давомида овоз ёзиш, видео ёзиш, ёзув ёзиш кенг қўлланилмоқда, бу муқаррар равишда тергов ҳаракатлари тактикасида муайян ўзгаришларни келтириб чиқаради. Ишда ҳақиқатни аниқлашда терговчига қаршилик мавжуд бўлганда техника зарур, шу билан бирга уларнинг тергов ҳаракати босқичларида маълум кетма-кетлиги ва алоқаси технологик хусусиятга эга. Илмий тадқиқотлар терговчи (судья) ҳаракатлари учун криминалистик алгоритмларини ишлаб чиқишга имкон беради, бу эса жиноятларни тергов қилишнинг индивидуал усулларини такомиллаштиришга олиб келади. В.Ю.Шепиткониинг сўзларига кўра, алгоритм-бу муайян мақсадларга эришишга ҳисса қўшадиган ва изчил расмий рецептлар шаклига эга бўлган турли вазиятларга нисбатан муайян ҳаракат усуллари (тактик усуллар) тўплами ҳисобланди.

4. Янги тактикаларни ишлаб чиқиш ва анъанавий тактикани такомиллаштириш.

Вояга етмаган гумонланувчилар, айбланувчилар, қурбонлар ва гувоҳларнинг ёши ва психологик хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда янги тактикаларни ишлаб чиқиш ва мавжуд тактикаларни такомиллаштириш жуда долзарбдир.

5. Янги тергов ҳаракатлари тактикасини ишлаб чиқиш.

Амалдаги жиноят-процессуал қонунчилигини янгилаш, Ўзбекистон Республикасининг янги Жиноят-процессуал кодексини қабул қилиниши истикболлари нуқтаи назаридан, анъанавий равишда олимлар эътибор бермаган тергов ҳаракатлари учун тактикани ишлаб чиқиш лозим. Масалан, алоқа каналларидан маълумотларни олиш.

6. Суд тергови тактикасини ишлаб чиқиш.

Тергов тактикасининг муайян қоидалари ва тавсиялари тўғридан-тўғри суд томонидан қўлланилиши мумкин, аммо суд ҳаракатларининг процессуал ва ташкилий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, суд терговининг алоҳида тактикасини ишлаб чиқиш зарур.

7. Жиноят ишини қўзғатиш учун асос бўлиб хизмат қиладиган материалларни терговга қадар текшириш билан боғлиқ масалаларни ишлаб чиқиш. Яқин вақтгача бу соҳа жиноят процесси фанининг эксклюзив фаолият соҳаси ҳисобланган. Аслида, тергов қадар текшириш терговчи ва суриштирув органларининг ишининг жуда муҳим ва жуда қийин қисмидир. Жиноят белгилари бўлган ҳодиса тўғрисида маълумот олишда юзага келадиган аниқ вазиятни тез ва аниқ баҳолаш учун ушбу белгилар жиноят ишини қўзғатиш учун етарлими ёки йўқми, қандай восита ва тактикалар

орқали терговга қадар текширувни, ўтказиш мақсадга мувофиқлиги такомиллаштириш лозим. Мазкур ҳолатда криминалистика тактикаси турли тоифадаги жиноят ишларини қўзғатишда юзага келадиган ёки келиши мумкин бўлган типик вазиятлар билан боғлиқ масалаларни, терговга қадар текшириш усуллари ва воситаларини ўрганеди.

8. Криминалистика тактикаси таркибида суд (судья) тактикаси, прокурорнинг тактикаси каби элементларни жорий қилиш.

Тадқиқотчилар томонидан жиноят ишини суд муҳокамасига тайёрлаш, ишни ҳакамлар ҳайъати судида ўтказиш стратегияси ва тактикаси бўйича криминалистик тавсиялар ишлаб чиққанлар. Буларга суд муҳокамасини очиш ва ёпиш тактикаси, суд тергови давомида далилларни тергов қилиш тактикаси, хусусан гувоҳлар, жабрланувчилар, экспертларни сўроқ қилишнинг тактик усуллари, ашёвий далилларни тақдим этиш, эксперт тадқиқотлари натижаларини баҳолаш тактикалари.

9. Криминалистик адабиётларни яънада такомиллаштириш. Мазкур фанни ўқитишда махсус дастурларни ишлаб чиқиш.

Жиноятчилар томонидан замонавий технологиялардан фойдаланиш терговчиларнинг техник, тактик ва услубий қуролланишига янги талабларни белгилайди. Бироқ, бугунги кунда амалиётда вазият шундайки, терговчиларнинг ярмидан кўпи етарли амалий тажрибага эга бўлмаган ёш мутахассислардир. Улар кўпинча жиноят ишларини тергов қилишнинг илмий усуллари тўғрисида кам маълумотга эга.

Шу сабабли бўлажак юристларнинг тактик ва криминалистик тайёргарлиги самарадорлигини ошириш учун замонавий шароитда криминалистика бўйича тегишли махсус курсларни ўқитиш амалиётини кенгайтириш, электрон дарсликлар, ўқув қўлланмалари, маъруза курслари, маълумотномалар, луғатлар, шунингдек турли хил мултимедиа воситаларидан фойдаланишни жорий этиш зарур.

Хулоса.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, жиноят дунёси бугунги кунда янги шароитларга мослашмоқда, фаол, тажовузкор ва тобора уюшган бўлиб бормоқда. Жиноятчилик илм-фан ва техниканинг сўнгги ютуқларидан, амалдаги қонунчиликдаги бўшлиқлардан муваффақиятли фойдаланган ҳолда ижтимоий муносабатларнинг янги соҳаларига кириб бормоқда. Жиноятчининг шахсияти, унинг касбий ва интеллектуал даражаси ҳам ўзгариб бормоқда. Замонавий шароитда тергов, суд, тезкор-тергов ва экспертиза органларининг самарали ишлашини таъминлаш учун янги воситаларни ишлаб чиқиш ва мавжуд воситаларни такомиллаштириш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Шепитько В.Ю. Криминалистика: Курс лекций. Изд. 3-е. – Х.: ООО «Одиссей», 2009. – 368 с.

2. Рекомендации Международной научно-практической конференции «Криминалистика XXI века». Харьков, 2010. С. 3.
3. Ищенко Е.П., Топорков А.А. Криминалистика: Учебник. — 2-е издание. — М.: Юридическая фирма "КОНТРАКТ", ИНФРА-М, 2010.
4. О.Я.Баев Тактика следственных действий: учебное пособие /. – М Юрлитинформ, 2018..
5. Н.Н.Егоров ва Е.П.Ищенко Криминалистика Част 1 Москва Юрайт 2019 год
6. И.В.Александров Криминалистика Тактика и Методика Учебник Москва Юрайт 2019 год
7. Л.Я.Драпкина Криминалистика Част 2 Учебник Москва Юрайт 2019 год